

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ

**GÜNEY-DOĞU AVRUPA
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ**

2-3

1973 - 1974

EDEBİYAT FAKÜLTESİ BASIMEVİ

1974

MÜVERRİH NAİMA HAKKINDA BİR ARŞİV BELGESİ

Fahri Ç. Derin

Mustafa Naîma Efendi, bilindiği gibi, 1655 (H. 1065) de Haleb'de doğmuş, genç yaşta İstanbul'a gelerek Saray'a intisâb etmiş, çeşitli ilimleri tahsil ederek kendisini yetiştirmiş ve 1700 yılında vak'anüvisliğe tayin edilmiştir. Mustafa Naîma Efendi, evvelâ, Sadrîâzam Amca-zâde Hüseyin Paşa'nın arzu ve teşvikiyle, sonraları da Sadrîâzam Dâmâd Hasan Paşa ve Kalaylıkoz Ahmed Paşa'nın himâyeleriyle meşhur târihini yazmış, Mora'da Defter Emîni iken 1716 (H. 1128) da Balya Badra'da vefât etmiştir.

Osmanlı müverrih ve vak'anüvisleri arasında, eserinin renkli ve akıcı üslûbu, hâdiselerin derinliğine nüfuz etmek isteyen mufassal malûmatı ile haklı ve itibarlı bir yer işgal etmiş olan Mustafa Naîmâ'nın, bu şöhretini, biraz da yararlandığı kaynaklara borçlu olduğu bilinmektedir. Bu kaynaklar arasında, hâdiselere karışmış ve onların iç yüzüne vâkıf olan seçkin devlet ricâlinin sözlü ifâde ve sohbetleri ile bu gün bazısı elde bulunmayan Kâtib Çelebi, Peçuylu İbrahim, Vecihî, Şârihü'l-Menâr-zâde, Ma'n-oğlu, Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Efendi ve Nişancı Abdurrahman Abdi Paşa gibi belli başlı müverrihlerin eserleri yer almaktadır¹. Yazılı kaynaklardan bir kısmının mevcut olmaması, bunlarla *Naîmâ Târihi* arasındaki münâsebet ve istifade derecesinin kesin bir şekilde tesbitini imkânsız kılmaktadır. Büyük bir talihsizlik sayılabilecek bu eksikliğin, sebepleri olarak çeşitli ihtimaller

1 Bu konu için bk. M. Cavid Baysun, *Naîmâ, İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul 1964), c. IX, s. 44 v.d. Daha yeni bir araştırma için ayrıca bk. Lewis V. Thomas, *A Study of Naîma*, edited by Norman İtzkowitz, New York 1972.

düşünülebilir. Başbakanlık Arşivi'ndeki çalışmalarımız sırasında, elimize geçmiş olan bir belge, konunun bir bakıma izahını kolaylaştıracak mahiyettedir.

Bu belge, pâdişâha hitâben yazılmış, Pîrî-zâde Mehmed Sâhib² imzalı, tarihsiz bir arz tezkiresidir. Tezkirenin muhtevâsı incelendiğinde, Naîmâ'nın ölüm tarihi olan 1128 H. (1716 M.) ile Pîrî-zâde'nin vefât ettiği 1161 H. (1768 M.) tarihleri arasında yazılmış olduğu kesinlikle ortaya çıkar. Pîrî-zâde Mehmed Sâhib Efendi, arz tezkiresinde, pâdişâha duâ ve senâdan sonra, merhûm Naîmâ Efendi'nin kendi mülkü olan kütüphânesindeki pâdişâha uygun kıymetli kitapların veresesinden satın alınması ve bedelinin Gümrük Emîni Bekir Ağa'ya ödettilererek, kitapların, bedelleri de gösterilmek suretiyle tanzim edilecek bir defter ile pâdişâha takdim edilmesinin fermân buyurulduğunu, gereğinin buna göre yapılmasını bildirmektedir.

Belgenin derkanarında ise Nâîmâ Efendi'nin evinde ve vâlîde Hanı'nda bir odada emâneten konulmuş sandıklarda bulunan kitaplardan, pâdişâhın hoşuna gidecek altı aded kitabın seçildiği, vârislerin muvâcehelerinde ehli vukûfa bedellerinin tesbit ettirildiği, daha sonra pâdişâhın fermânı gereğince Gümrük Emîni İstanbul'da bulunmadığından vekîli ve Sandık Emîni Yeğen Çelebi'nin, tanzim edilen defter gereğince, 7240 akçanın vârislere teslim edildiği, kitapların adı geçen defterle beraber Sandık Emîni tarafından saklanıp pâdişâha gönderildiği kaydediliyor. Ayrıca, Naîmâ'nın bütün kıymetli kitaplarının kendisi hayatta iken çıkan bir yangında evinin mahzeni ile beraber yanmasından dolayı zâyî olduğu, sonraları, 20-30 kadar kitap satın alıp topladığı ve bunların da çoğunun fenne âit olduğunun, geri kalanların ise kıymetli olmamasından ancak 6 aded kitabın gönderilebildiği belirtilmektedir.

Biz, bu belgeyi lüzum ve faydasına inanarak aynen yayınlamayı uygun bulduk.

Sa'âdetlû semâhetlû 'inâyetlû 'âtıfetlû velîyyü'n-nî'am 'amîmî'l-kerem Efendim Sultanım talebekahu hazretlerinin kible-i âmâl-i fezâilmendân-ı devrân ve tamgahâne-i emtî'a-i fazl u 'irfân olan divân-ı rasîni'l-esâs-ı menî'ül-indirâsları sahâsında sâyiş-i hudud-ı tevâzu' ve mâliş-i cebîn-i tazar-

² Meşihat makamını da ihraz etmiş olan bu zâtın hal tercümesi için bk. *İtmiye Sahnâmesi*, İstanbul 1334, s. 519.

ru'la tebhîr-i idmiga-i kudsiyân uhde-i sirişt-i hâsiyetnâkinde muzmer-i 'anber pâre-i senâ-yı girânbehâ ta'tîr-i meşâm-ı ruhâniyân-ı tıynet-i berk-i kemterininde muhammer şükûfe-i rengârenk-i tâhiyyât-ı nev-peydâ nisârı şiyâkında 'arza daşt-ı dâ'i dirîn ve senâver-i kemterîn budur ki hazret-i sâni'-i kitâbhâne-i vücûd ve müellif-i terâkib-i bûd ve nebûd celle şânehu nüsha-i endekyâb-ı zât-ı me'âlî simâtların dârü'l-ifâde-i sündüs-i ferş-i merâtib-i devletde peyveste-i şîrâzegîr-i âfiyet ve mahfaza-nişîn-i selâmet edüp bağbân-ı çemen trâz-ı âferineş 'amtü'l-üvve ârâyiş-i hadîka-i sa'âdet ve letâfet olan vücûd-ı kaviyyü'n-nümâ-yı cûd endûdların hemvâre ru'us-ı hâcetmendân-ı eyyâm üzere sâye-bahş-ı 'izz ü 'inâyet eyliye âmin mütala'a-i sahâyiş-i mevâki'ü'n-nücûm-ı leyl ü nehâr üzere iken nâgâh eczâ-yı hücerât-ı mukantarât-ı gaybden takvîm-i beşâret fermâ-yı fermân-nâme-i şifâ-bahşaları nâzil ve mâlide-i çeşm-i tekrîm ve tebcîl kılınup müllâhaza-ı ahkâm-ı şerîfesiy-le bir mertebe sürûr ve hubûr hâsıl olmuştur ki ta'bîri yârâ-yı uhde-i beyân değildir derc-i derûn-ı sa'âdet-meşhûmunda merhûm Na'imâ Efendî'nin dâhil-i kitâbhâne-i temellükü olup taraf-ı devletlerine münâsib olan kütb-i nefisesi veresesinden iştirâ olunup semeni Gümrük Emîni Ebu Bekir Ağa kullarından ahz ve behâlariyle tahrîr ve defter olunduktan sonra südde-i devletlerine irsâl olunmak husûsu fermân buyurulmağla imtisâle'l-emrû'l-âli

Mehemmed Sâhib Pîrî-zâde
el-'âbdü'd-dâ'i el-kadîm

Belgenin derkenarında :

Gerek müteveffâ-yı mezbûrun hânesinde ve gerek Vâlîde Han'nda bir odada emânet vâz' olunan sanduklarda mevcûd olan kütübünden 'inâyetlû sa'âdetlû merhâmetlû veliyyü'n-ni'am Efendimizin şâyân-ı nigâh-ı i'tibârları olacak altı 'aded kitâb nakd ve intihâb ve verese muvâcehelerinde ehl-i vukûfa takvîm ve hesâb etdirilüp ba'dehu fermân-ı'âlîleri üzere Gümrük Emîni Ağa kulları bunda olmamağla vekîli ve Sanduk Emîni Yeğen Çelebi kullarından ber mucib-ı defter yedi bin iki yüz kırk akça vereseye teslim ve defteriyle yine Sanduk Emîni kulları tarafından muşemma'la hıfz olunup taraf-ı devletlerine irsâl olundu. Benim devletlû 'inâyetlû merhâmetlû veliyyü'n-ni'am Efendim hazretleri müteveffâ-yı mezbûrun bi'l-cümle kütb-i nefisesi hayâtında hânesi muhterik oldukda mahzenine nâr isâbet edüp yanup ba'dehu ittihâb ve iştirâ ile yirmi otuz pâre kitâb cem' edüp ekseri fenn-i

kâfe müte'allik olup mâ'dası dahi mergûb ve nefis olmamağla aslah mevcûd olmak üzere altı 'aded kitâb irsâline cesâret ve anda dahi sezâ-yı mü-tala'a-i âsâfâneleri olur mu deyü tereddüd ve hâtur-ı hurâş olunduğu muhât-ı 'ilm-i 'âlem-ârâları oldukda emr ü fermân devletlû merhâmetlû 'afv u 'âtıfetlû veliyyü'n-ni'am sultanım hazretlerindedir.

(Başbakanlık Arşivi, Cevdet tasnifi, Maarif ks. nu. 4821)